

واکاوی عوامل اثر گذار تاریخی و آینده نگاری وضعیت حریم شهرهای ایرانی اسلامی* مطالعه موردی: حریم کلانشهر تهران

مجتبی صبوری^۱، رحیم سرور^{۲*} (نویسنده مسئول)، حمیدرضا جودکی^۳، فاطمه ادیبی سعدی نژاد^۴

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران.
^۲ استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
^۳ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر، ایران.
^۴ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اسلامشهر، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۶)

چکیده

تأثیر انسان بر محیط بر پایه جهان بینی یا فلسفه زندگی شکل می‌گیرد؛ از این رو احداث و شکل‌گیری شهر در تمدن انسانی همواره بیان‌کننده ایدئولوژی و جهان بینی حاکم بر آن جوامع بوده است؛ به همین جهت در محیط‌های جغرافیایی متباین، شهرها را با نقش و اهمیت متفاوت و با رشد ناهماهنگ و ناهمساز می‌بینیم. تحولات شتابان شهرنشینی و جمعیت‌شهرنشینی که از دهه چهل آغاز گردیده موجب بروز مشکلات در ابعاد گوناگونی نظیر مسکن، بیکاری و اسکان غیررسمی به شدیدترین شکل ممکن گردیده است و عدم توان پاسخگویی محیط‌های شهری به مسایل ایجاد شده، موجب شده تا حریم شهرها دائماً در معرض رشد ناموزون شهرها و هجوم کاربری‌های شهری قرار گیرند. روش تحقیق در این مقاله از نوع هدف‌کاربردی - توسعه‌ای از نوع ماهیت توصیفی تحلیلی است. هدف بررسی و آینده‌پژوهی عوامل تأثیرگذار بر حریم کلانشهر تهران از منظر شهر ایرانی اسلامی است که روند تاریخی و طولانی شدن آن بیش از چند دهه است که منجر به از بین رفتن حریم تهران گردیده است. جامعه آماری این پژوهش ۴۰ نفر که از این میزان ۱۵ نفر کارشناسان اداره کل حریم و مابقی صاحب‌نظران، خبرگان و متخصصان در پژوهش می‌باشند. معیارهای مورد بررسی قرار گرفته شامل عوامل کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و مدیریتی با زیر معیارهای مشخص، که این زیر معیارها کدگذاری شده و سپس در نرم افزار MIC MAC. به صورت ماتریس‌های MDI, MPDI, MII, MPH مورد تحلیل قرار است. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد بیشترین تأثیر مستقیم و مستقیم بالقوه، تأثیرات غیر مستقیم و غیر مستقیم بالقوه، مربوط به تغییر کاربری اراضی با رتبه (۴۷۳). کمترین تأثیرات مستقیم، مستقیم بالقوه و تأثیرات غیر مستقیم و غیر مستقیم بالقوه مربوط به توپوگرافی محدود با رتبه (۲۶۷) می‌باشد. همچنین بیشترین وابستگی مستقیم، مستقیم بالقوه و وابستگی غیر مستقیم، غیر مستقیم بالقوه درادوار تاریخی مربوط به رشد فزاینده جمعیت با عدد (۶۷۵) و کمترین آن مختص به اراضی کشاورزی، تالاب‌ها با رتبه (۲۲۴) می‌باشد.

واژگان کلیدی: حریم شهری، آینده پژوهی، کلانشهر تهران، MIC MAC.

* مقاله حاضر مستخرج از رساله دوره دکتری مجتبی صبوری «تحت عنوان تحلیل روندها و سناریوهای مدیریت یکپارچه حریم منطقه شهری تهران» به راهنمایی دکتر رحیم سرور و راهنما دوم دکتر حمیدرضا جودکی و مشاور دکتر فاطمه ادیبی سعدی نژاد در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر در حال انجام است.

** E-Mail: sarvarh83@gmail.com

محدوده عملکردی در نظام مدیریت شهر انگلستان به مرز محدوده توسعه شهری محدود می‌شود و شهرداران تنها امور خاص اثر بخش در سطح ناحیه در محدوده توسعه فرا شهری اعمال نظر می‌نمایند (nick & et al, 2005). همانطور که از منابع قانونی پیش از سال ۱۳۸۴ اشاره شده می‌توان دریافت، اغتشاش در تعاریف مربوط به قلمروهای مدیریت شهری در قوانین مربوط به کنترل توسعه شهری به حدی بوده است که با مرور قوانین مختلف در این زمینه می‌توان بیش از ۱۵ عنوان مختلف برای آن یافت. بنابراین، در این دوران، از تناقضات قانونی مربوط به حریم و مشکلات مدیریتی - حقوقی می‌توان به غیر شفاف بودن منابع قانونی تا حدی که کلمات متعددی با محتوای متفاوت را برای این مفهوم در نظر می‌گیرند اشاره نمود. در قانون جدید در قالب دو مفهوم "حریم شهر" و "محدوده شهر" یکپارچه شده‌اند، که کمی شبیه کمربند سبز به معنای خارجی آن است (بصیرت، ۱۳۹۰: ۶۲).

در این بین یکی از مهم‌ترین مباحث توسعه شهری و مدیریت اداره روند تحولات کالبدی شهرها پیش‌بینی و آینده پژوهی می‌باشد. شهر نشینی نتیجه اجتناب ناپذیر توسعه سریع جوامع انسانی در جهان است. این امر نخست در کشورهای غربی گسترش یافت و سپس از دهه ۱۹۵۰ در کشورهای در حال توسعه آغاز گردید (Yongyong Zhang & et al, 2018). از این رو برای مدیریت بهینه مناطق شهری، آگاهی از نسبت تغییرات حریم قانونی شهر یکی از ضروریات محسوب می‌شود. در این میان آسیب‌های ناشی از روند گسترش تغییرات حریم در ادوار مختلف الگوی آتی با استفاده از رویکرد آینده پژوهی ارزیابی می‌شود (Brian, 2015). آینده پژوهی بهترین وسیله برای شناسایی و ارزیابی نیروهای پیشران و موثر بر الگوهای آتی تغییر حریم است و نقش مکملی در تحلیل‌های توصیفی، برنامه‌ریزی و ارزیابی الگوهای کنترل و رصد کاربری‌ها نیز دارد. برنامه‌ریزی شهری و پیرو آن برنامه‌ریزی محدوده‌های واقع در حریم حریم کلانشهرها می‌تواند هسته اصلی پیشگیری از معضلات مقابله با چالش‌ها و مسائل مشکلات درون و برون شهری باشد. موضوع آینده و شناخت بلند مدت آن در برنامه‌ریزی شهری اهمیت فراوانی دارد و مدت زیادی است که برنامه‌ریزان به آن توجه ویژه دارند (زیوربار و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۸). کلانشهر تهران در چند دهه اخیر شاهد دگرگونی‌های متنوعی و متعددی در عرصه‌های مختلف جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و کالبدی - فضایی بر اثر سیاست تمرکز گرایی در فضای حریم بوده است. این موضوع از یک سو؛ با افزایش تمایل به ساخت و سازهای مسکونی و غیر مسکونی بیرون از محدوده قانونی شهر تهران و از سوی دیگر با توجه به رویکرد کسب درآمد از اراضی پیرامون شهر تهران و ایجاد رقابت شدید برای تصاحب سهم بیشتر توسعه دینفعان مختلف، به بحران مبدل شده است.

حریم شهر تهران، با توجه به اهمیت و گستردگی آن، از جمله موضوعات مهم در برنامه‌ریزی فضایی و کالبدی کلانشهر تهران

در دوران پیش از اسلام و دوران متقدم اسلامی ریض مکانی است که دیگر مردمان از هر صنعت و حرفه، قبیله و قومی در آن مستقر هستند. ریض خود دارای کلیه نهادهای شهری بازار و میدان و مسجد و محله است. اما مفهوم شهر و سازمان آن در قرن پنجم و ششم هجری قمری با دگرگونی در مفهوم شار مواجه می‌شود بدین گونه که کالبد شهر در این روزگار آن عبارت است از میدان اصلی که اغلب در میانه شهر بود و در پیرامون آن کاخ‌ها دیوانها جامع و گاه بیمارستان قرار دارد. محلات شهری بنابر موقعیت اجتماعی اقتصادی و فرهنگی خویش در کنار هم قرار می‌گرفتند و هر محله تنها از طریق گذر اصلی مربوط به خود تغذیه می‌شد که معمولاً به بازار ختم می‌شود و دهانه دیگرش به دروازه ختم می‌گردد، که بر روی جاده‌ها و مسیرهای گشوده می‌شود که به سوی روستاها و مناطق روستایی هم فرقه هم کیش و هم مذهب محله راه می‌برد (حبیبی، ۱۳۹۹: ۲۳). فرا شهرنشینی که در کشورهای جنوب باعث ایجاد مادرشهرهای چند میلیون نفری می‌شود، نشان دهنده ی ژرفای ناخوشی ساخت‌های اجتماعی اقتصادی است. یکی از مسائلی که در رابطه با سازمان یابی کالبدی - فضایی مادرشهرهای ایرانی - اسلامی مورد توجه می‌باشد، دگرگونی کانون‌های روستایی و مراکز شهری واقع در حریم آنها، در پیوند با شهر مرکزی است (زیاری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۲).

در این خصوص در شهرهای ایرانی - اسلامی در قدیم یکی از با اهمیت‌ترین و ضروری‌ترین مسائل برنامه‌ریزی شهری، توزیع عادلانه امکانات، خدمات و میزان دسترسی شهروندان در سطح محله‌ها، ناحیه‌ها و مناطق شهری است (هاشمی معصوم اباد و همکاران، ۱۴۰۰: ۵۰). آگاهی از فرم فضایی و شکل شهر یکی از عوامل مؤثر در میزان موفقیت برنامه‌ریزان و دست اندرکاران شهری است (عبدالله زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۲). سیمای فیزیکی و زندگی نهادی بشر همواره بر پایه رقابت شکل گرفته و از این سرچشمه، نظام حصار کشی، دیوار کشی، ساخت برج و ارگ و استحکامات به عنوان مشخصه اصلی و تاریخی شهرها نمودار گشت (محمدی ده چشمه، ۱۳۹۳: ۱۵۰). در دوره‌های بسیاری از تاریخ نیز عوامل انسانی نظیر امنیت به عنوان تجمیع و محدود کننده توسعه به شمار می‌روند (علیزاده، ۱۳۹۵: ۱۲۶). اما در شهرهای امروزی تدقیق محدوده‌های شهری و مرزبندی گسترش فیزیکی شهرها را ضرورت بخشیده است (piringer, 2012). توسعه نامناسب فضای شهری و عدم تطبیق فرآیندهای توسعه با نیازهای موجود در یک شهر همواره به عنوان چالش در سطح شهرها مطرح بوده است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۰). نخستین تعاریف در خصوص تعاریف برای مرزبندی محدوده‌های شهری در ادبیات شهری و برنامه‌ریزی شهری به دوران جنگ جهانی دوم بر می‌گردد و از آن دوران به بعد این اصطلاح مورد بحث فراوان قرار گرفت. در انگلستان مرز محدوده‌های شهری با عنوان کلی محدوده توسعه شهری و توسعه فراشهری شناخته می‌شوند.

به شمار می‌رود. حساسیت و اهمیت حریم پایتخت علاوه بر جنبه‌های مرتبط با برنامه‌ریزی از جنبه‌های زیست محیطی، امنیتی، کالبدی و عملکردی نیز حائز اهمیت است (قالیباف و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۰). در این پژوهش با استفاده از رویکرد آینده پژوهی در حریم کلانشهر تهران با بررسی متغیرهای اثر گذار در بازه زمانی سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۸، ۱۳۵۹-۱۴۰۰ که دوره تاریخی قبل از انقلاب اسلامی و بعد از انقلاب با معیارهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، مدیریتی، طبیعی که هر یک با زیر معیارهای خاص خود که علل گسترش حریم منطقه شهری تهران را نیز داشته، این علل حاکی از آن است که چرا در قبل از انقلاب در فاصله ۱۰ سال پیشروی زیاد و گسترش و نگاه به مقوله حریم خیلی کم اهمیت است و جایگاهی برای ریه‌های تنفسی کلانشهر تهران قائل نبودن و چرا بعد انقلاب نیز این پدیده هنوز هم در حال پیشروی است هدف اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهند. سوال اصلی این است آیا با آینده پژوهی عوامل دخیل در حریم شهرهای ایرانی اسلامی میتوان جلوگیری از پیش روی در حریم در کلانشهرها را داشت؟

پیشینه پژوهش

با توجه به عنوان و محور اصلی پژوهش، لزوم توجه به پیشینه مطالعاتی در مورد حریم شهرها و نیز آینده پژوهی، ضروری مینماید. بر این اساس می‌توان به تعدادی از تحقیقات مرتبط با ماهیت حریم اشاره نمود. سرور در پژوهشی با هدف شناسایی و تعیین تفرق‌های مدیریت یکپارچه در سطوح و ابعاد مختلف حریم پایتخت با روش تحقیق توصیفی - تحلیلی بر اساس فرمول کوکران مؤلفه تفرق نهادی، قانونی، سیاست‌گذاری، کالبدی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌دهد (سرور و همکاران ۱۳۹۷: ۶۶). زیاری در حوزه مسائل اجتماعی و فرهنگی حریم کلانشهر تهران (به خصوص طرح ارزیابی تاثیر اجتماعی و فرهنگی طرح جامع حریم - معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران) ضمن جمع‌بندی چالش‌ها و مسائل اجتماعی و فرهنگی حریم کلانشهر تهران، راهبردهای حفظ و صیانت و توسعه پایدار بر مبنای ارزیابی تاثیر اجتماعی و فرهنگی حریم تهران پرداخته اند (زیاری و امینی، ۱۳۹۶: ۹۷). نوری با هدف بررسی مسائل مدیریتی حریم کلانشهر تهران در ارتباط با روند فعلی و آتی تحولات کالبدی و جمعیتی اطلاعات پرداخته و جامعه آماری مورد استفاده شامل مدیران عالی سازمان‌های وابسته به شهرداری تهران می‌باشد (نوری و درباباری، ۱۳۹۹: ۵۸). جک لی با بررسی تاثیر آزاد سازی محدودیت‌های حریم بر توسعه اراضی در مورد شهرهای متوسط کره با هدف تجزیه و تحلیل اثرات مکانی حذف گلبرگ در حریم بر توسعه زمین در شهرهای متوسط کره در بین سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ پرداخته است. برای این منظور، از نقشه ماهواره ای موضوعی ماهواره ای به همراه داده‌های مختلفی از ویژگی‌ها برای مدل سازی اثرات مکانی برداشتن حریم سبزی از

سه شهر متوسط در کره انجام داده است (jaklee, 2020). لیست با بررسی حریم قانونی شهرها، نظارت بر حریم نمونه‌های خاصی از شهر روتردام برای کشف و نشان دادن موضوع علمی و عملی تحقیق به عنوان محدوده مورد مطالعه استفاده نموده اند. هدف درباره تحقیقات تجربی و ایجاد تئوری در مورد نگرانی‌های مربوط به حریم خصوصی در شهرها، دستورالعمل‌های روشنی قابل ارائه می‌باشد (Liesbetvan, 2016). مارکو با هدف از اطلاع رسانی در مورد آینده مفهوم کمربند سبز (حریم) در سطح بین المللی و کشور انگلیس، ابتدا تغییرات سیاست‌های اخیر در انگلستان را بررسی نموده، که چگونه کمربندهای سبز بطور گسترده تری تصور می‌شوند تا مفهوم زیرساخت‌های سبز را در بر گیرند. سپس بر روی کمربندهای سبز کانادا و به ویژه تورنتو تمرکز می‌کنند که برخی از چالش‌ها را با ادغام کمربندهای سبز و زیرساخت‌های سبز نشان می‌دهد. (marcoamati, 2010).

مبانی نظری

در آثار تاریخی، حریم، محدوده‌ای است که متولی اثر تاریخی بر اساس ضوابط قانونی برای حفظ اثر تاریخی تعیین می‌کند. حریم آثار تاریخی، باعث حفظ موجودیت و یکپارچگی اثر می‌شود.

مقوله حریم خود نیز از چند نوع متفاوت تشکیل می‌شود: **حریم حفاظتی:** این حریم برای جلوگیری از فروریختن و آسیب دیدن کل اثر تعیین می‌شود. در این حریم، فعالیت‌ها، کاربری‌ها و ساخت‌وسازهای نامناسب بر روی نقشه مشخص می‌شود.

حریم بصری: این حریم برای ایجاد ارتباط دیداری دوطرفه بین محیط و اثر تاریخی تعیین می‌شود. به عبارت دیگر، حریم بصری، دید اثر تاریخی به بیرون و چشم‌انداز بیرون به اثر تاریخی را حفظ می‌کند و ارتقا می‌دهد.

حریم کاربردی: این حریم بدین جهت تعریف می‌شود که پیوستگی اثر تاریخی و محدوده پیوسته به آن، دارای پیوستگی و همگنی با کارکردهای شهرها و مراکز تاریخی باشد. در تعیین این نوع حریم، بخش ویژه‌ای به تعیین کارکردهای مطلوب و قابل توصیه اختصاص می‌یابد. (بحیرایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۷) تا به امروز، در تجارب شهرسازی کشور، دو تعریف برای حریم رایج بوده است که عبارتند از (اسدیگی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۱۰):

الف) ذخیره گسترش آینده شهرها (محدوده توسعه ۲۵ ساله) ب) محدوده خدمات رسانی شهرداری‌ها از منظر اکولوژیکی و زیست محیطی تعریف حریم متفاوت از تعاریف پیشین است. به این صورت که در محدوده‌های کلانشهری، حریم، بیشتر نقش اکولوژیکی و تأمین کننده سلامت شهر را بازی میکند. اگر از این ۲ زاویه نگاه شود، همان چیزی که به آن هاله شهری می‌گویند، در کلانشهر در قالب «حریم کلانشهر» معنی میدهد (کاظمیان و میرعابدینی، ۱۳۹۱: ۲۸)

حریم معادل مفهوم کمربند سبز گسترده‌ای پیرامون کلانشهر که حفاظت از طبیعت آن اصل است و جلوگیری از تبدیل شدن کاربری اراضی طبیعی واقع در آن به سایر کاربری‌ها ضرورت تام دارد مگر کاربریهایی که با رسالت حفاظت از طبیعت منافات ندارند و چه بسا موجب تقویت آن هم هستند.

با استناد به قانون «تعاریف محدوده و حریم شهر، روستا و شهرک و نحوه تعیین آن‌ها» مصوب دی ماه ۱۳۸۴، حریم شهر، بخشی از اراضی بلافصل پیرامون، شامل اراضی مشمول حفاظت از هرگونه ساخت و ساز بی رویه و خارج از ضابطه برای توسعه بلندمدت و برنامه ریزی شده شهر و همچنین اراضی، مستحذات یا نقاط روستایی دارای هر نوع وابستگی به شهر است که تنظیم رابطه کالبدی، اقتصادی و اجتماعی بین آن‌ها و شهر، ضروری است.

بر اساس مطالعات انجام شده دست کم ۳۶ قانون مهم و مؤثر با ۱۳۰ عنوان موضوع بر نظام فضایی شهر و پیرامون تهران دخالت مستقیم داشته است. پیچیدگی و تنوع موضوعی، عوامل و شیوه‌های اجرایی، تعدد تنوع و گستردگی مسائل شهری، تأخر و تقدم تصویب هر یک از قوانین مزبور منجر به تصمیم‌گیری‌های متفاوت در توسعه شهر و تصرف فضای پیرامون گردیده اند (صیف‌الدین و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۴).

در سال ۱۳۴۸ حریم تهران برای نخستین بار همزمان با اولین طرح جامع تعیین و از تصویب گذشت که محدوده‌ای برابر ۲۴۷۶ کیلومتر مربع را به عنوان حریم استحفاظی برای شهر تهران تعیین شد. این محدوده در مقایسه با تقسیمات کنونی، از شمال و شرق به شهرستان‌های فشم و لواسان از غرب به کرج و از جنوب به شهرستان کهریزک محدود بوده است و شامل ۲۷۶ آبادی می‌شود. قانون حق تصرف زمین و فروش آن از سوی شهرداری به منظور پاسخگویی به نیازهای شهری و عمومی مصوب در سال ۱۳۴۷ ه. ش. نیز بر گسترش و پرتاب اقشار تهیدست درون شهر به حاشیه‌های دوردست شهر را دامن زد. بنابراین در این طرح، افقی ۲۱ ساله برای تهران در نظر گرفته شد (نویخت و سرور، ۱۳۹۶: ۱۸۷). در سال‌های ۱۳۵۱-۱۳۵۸ که این طرح بانام "کمان سبز تهران" تهیه شد، اجرای آن با مخالفت و بی‌توجهی شهرداری وقت در سال ۱۳۵۳ متوقف شد. در محدوده طرح کمان سبز، فضاهایی به عنوان میدان‌های ورزشی از جمله والیبال، بسکتبال، تنیس و حتی ماهیگیری در نظر گرفته شده بود که موجب شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی مناسب مردم در فضایی فرهنگی و تفریحی می‌شود (محسنی مقدم، ۱۳۹۵: ۱۰).

پس از انقلاب اسلامی، ضوابط طرح جامع ۱۳۴۷ کنار گذاشته شد، و ضوابط موردی جایگزین شد. همچنین به علت وقوع جنگ، اجرای طرح کمربند سبز نیز، نیمه کاره رها شد. با توقف طرح مصوب کمربند سبز شهر تهران، این اراضی به سرعت تبدیل به کاربری‌های مسکونی، شهرک، دامداری و صنایع کوچک شد. مشکل آب و وضعیت خاک نیز، از عوامل محدودیت

اجرای آن بود. از اینرو، از سال ۱۳۵۹ محدوده‌ی خدماتی تهران از ۲۲۵ کیلومتر به ۵۲۰ کیلومتر و مناطق شهری آن از ۱۲ منطقه به ۲۰ منطقه افزایش یافت. به طور کلی بین سالهای ۱۳۰۰ تا ۱۳۶۵ جمعیت تهران ۲۷ برابر و مساحت آن ۸۶ برابر شده است (مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۱: ۲۵۰).

طرح کمربند سبز مصوب ۱۳۵۸ با شروع جنگ متوقف شد و به مدت دو دهه به تعویق افتاد. در روند اجرایی شدن این طرح، موانع و مشکلات متعددی وجود داشت به گونه‌ای که برای دستیابی به طرحی دقیق تر و اجرایی تر، در سال ۱۳۷۵ انجام مطالعات تفصیلی کمربند سبز از سوی سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، به شرکت مهندسی مشاور رویان واگذار شد. طرح جامع تهران، در بلافصل مرز محدوده قانونی شهر تهران، در دورتا دور شهر، محدوده‌ای با عنوان کمربند سبز شهر تهران تعریف شده است، همچنین در تعیین حریم جدید تهران در مطالعات طرح جامع جدید، بر اساس الزاماتی از جمله مدیریتی، حفاظتی و زیست محیطی که در طرح مطرح شده است، توجه به حوزه آبخیز شمال تهران، حوزه آبخیز طبیعی و کوهساران و همچنین عوارض بارز طبیعی در کرانه‌های شرقی، غربی و جنوبی مدنظر داشته است. (طرح جامع تهران، ۱۳۸۶: ۱۱۰)

در طرح جامع ساختاری راهبردی حریم کلانشهر تهران، موضوع امکان‌سنجی و برپایی مدیریت یکپارچه حریم مصوب طرح جامع تهران به وسعت تقریبی ۶۰۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد که تا کنون طرح‌های متعددی نیز برای آن تهیه شده است و به حریم پایتخت مشهور است، البته یکی از سناریوهای این طرح، طراحی و پیشنهاد یک سری اصلاحات رویه‌ای با هدف ارائه راهبردهای کارآمد جهت پیاده‌سازی مدیریت یکپارچه در حریم منطقه کلانشهری تهران می‌باشد. (سند راهبردی حریم کلانشهر تهران، ۱۳۹۷: ۳۵۷)

با توجه به موارد مطرح شده علت انتخاب معیارهای پژوهش را میتوان از سوابق خارجی. تلفیقی از سوابق داخلی دانست که سوابق داخلی عوامل مزید در طرح‌ها است و سوابق خارجی به شرح جدول شماره ۱ آمده است.

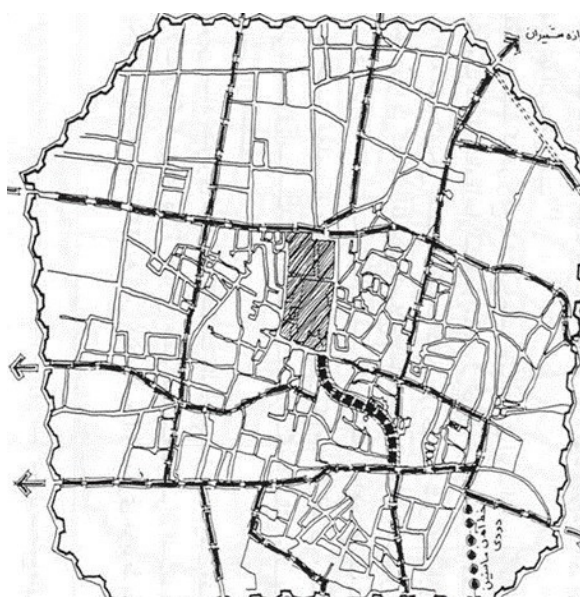
محدوده مورد مطالعه

تهران از آغاز پایتخت شدنش و بخصوص از آغاز سده نوزدهم (با شروع حکومت فتحعلی شاه) بستر اتفاقات و تغییرات کالبدی - فضایی می‌شود که یک پایتخت بدان نیاز دارد. سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۲۴۸ هجری شمسی حاکی از رشد تهران و گسترش آن از آغاز تاسیس دولت قاجار است. این شهر که در آغاز پایتختی حدود ۲۰،۰۰۰ نفر جمعیت داشته است در شروع قرن نوزدهم (سال ۱۱۷۹ ه. ش.) به جمعیتی حدود ۵۰،۰۰۰ نفر دست می‌یابد. در این دوران تهران همچنان محدود به محدوده درون برج و بارو و دروازه‌های تهران در زمان شاه طهماسب، شامل ۵ محله و ۴ دروازه می‌شود (تصویر ۱).

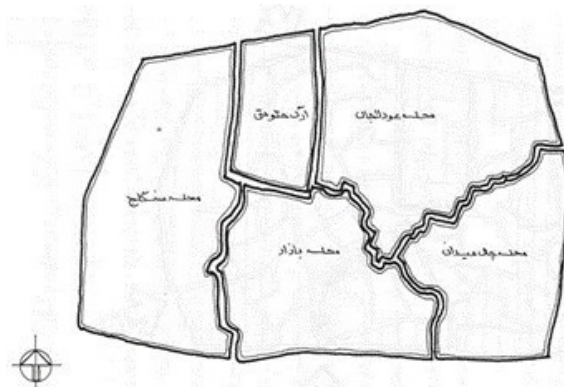
جدول شماره ۱: تجارب کشورها در حریم

کشور	طرح	اقدامات
استرالیا	حائل سبز	نگهداری اراضی روستایی برای کشاورزی، حفاظت، تفریح و تفرج، استخراج کانی‌ها و زیرساخت‌های خاص
ترکیه	طرح توسعه منطقه کلانشهری استانبول	گسترش نامنظم شهر، توسعه غیرقانونی بدون برنامه، رشد بی‌رویه و غیرقابل کنترل مناطق صنعتی و پدیدار شدن یک نارسایی در سیستم حمل و نقل و محورهای تردد از مرکز به حریم شهر گردید
آلمان	کمربندسبز فرانکفورت، آلمان	کمربند سبز فرانکفورت در سال ۱۹۹۱ به مساحت ۸۰ کیلومترمربع تأسیس شده است و هدف از آن حفاظت حلقه‌های باز پیرامون شهر است.
برزیل	کمربندسبز سائوپائولو، برزیل	مبانی قانونی این کمربندسبز چند سند، شامل نظام مدیریت کمربندسبز و قانون ایالت سائوپائولو است. سند اخیر قواعد و مقررات مربوط به کمربند سبز و سازمان‌های مرتبط با آن راه مشخص می‌سازد
کانادا	اوتاریو، کانادا	براساس این قانون حکومت ایالتی اوتاریو، متولی تهیه طرح کمربند سبز است و شهرداری‌ها می‌باید کلیه طرح‌ها و اقدامات توسعه‌ای خود را در چارچوب این طرح و منطبق بر آن هدایت نمایند

مأخذ: theurer, 2002

تصویر شماره ۲: تهران در زمان ناصرالدین شاه
مأخذ: حبیبی، ۱۳۹۹: ۱۶۹

تصویر شماره ۱: محلات تهران در دوره صفوی و اوایل قاجار
مأخذ: حبیبی، ۱۳۹۹: ۱۱۰

نخستین باروی تهران در زمان شاه بهماسب ساخته شد. پس از آن در زمان ناصرالدین شاه ساختمان حصار و حفر خندق‌های جدید تهران قریب به ده سال طول کشید و شهر تهران چندین برابر توسعه یافت و مساحت آن به سه فرسخ و نیم رسید و از طریق ۱۲ دروازه به محیط بیرون خود ارتباط یافت. این دروازه‌ها که هم اینک نیز، اگر چه ساختمان آن‌ها از بین رفته، اما اسمشان باقی است. عبارت‌اند از:

- دروازه‌های دولت، یوسف آباد و شمیران (در شمال شهر)
- دروازه‌های خراسان، دولاب و دوشان تپه (در شرق شهر)
- دروازه‌های باغشاه، قروین و گمرک (در غرب شهر)
- دروازه‌های غار، خانی آباد و عبدالعظیم (در جنوب شهر)

دگرگونی‌های بنیادین در تهران از سال ۱۳۰۰ به بعد ایجاد شده‌است که به چهار دوره کاملاً جدا تقسیم می‌شود. سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ که در پی آن خندق‌ها و دروازه‌ها از میان برداشته شد و شهر از چهار سوی رو به گسترش نهاد و اندکی شکل منظم و هندسی یافت.

سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ که هم‌زمان با جنگ جهانی دوم بوده و به دلیل پیامدهای ناشی از جنگ جهانی و مسائل و مشکلات سیاسی برآمده از آن تغییرات چشمگیری در کشور پدید نیامد. سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۵۷ که طی آن شهر تهران به سرعت توسعه یافت و ساختمان‌های پیشرفته و شهرک‌ها و باغراه‌ها (بلوارها) ی تازه‌ای ساخته شد در سال ۱۳۴۸ قرار بود یک مجموعه بزرگ شهری به نام شهستان پهلوی در تپه‌های عباس آباد تهران ساخته

تصویر شماره ۳: تصویری از تهران ۱۳۱۱
مأخذ: حبیبی، ۱۳۹۹: ۲۰۱

جدول شماره ۲: تعداد نقاط شهری، مناطق و نواحی واقع در حریم منطقه شهری تهران

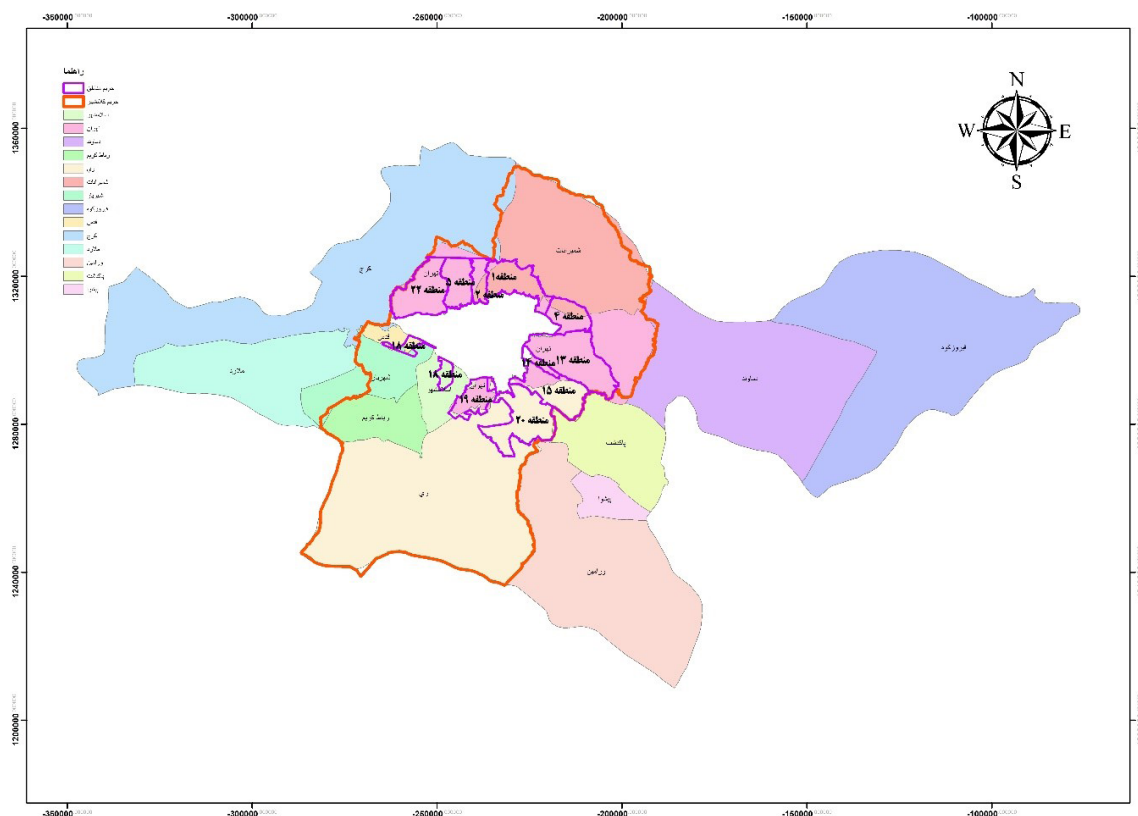
تعداد شهر	تعداد مناطق	تعداد نواحی
۲۶ شهر	۱۱ منطقه	۲۹ ناحیه

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی تحلیلی است. در این فرآیند، متناسب با داده‌های مورد نیاز پژوهش، از روش کتابخانه‌ای و منابع مرجع استفاده گردیده است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسشنامه می‌باشد که به صورت محاسبات ماتریس متقاطع در آینده پژوهی توسط نرافزار میک میک تحلیل اثرات مستقیم و مستقیم بالقوه و اثرات غیرمستقیم و غیرمستقیم بالقوه، میزان ارتباط میان متغیرها با حوزه‌های مربوطه توسط خبرگان بررسی می‌گردد. میزان اثرات بین ۰ تا ۳ سنجیده می‌شود. ۰ به منزله بدون تاثیر، ۱ به منزله تاثیر ضعیف، ۲ به منزله تاثیر متوسط و در نهایت عدد ۳ به منزله تاثیر زیاد است. که در نهایت متغیرها به صورت رتبه‌بندی و استخراج عوامل کلیدی صورت می‌گیرد. متغیرها بر گرفته از عوامل اصلی اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، مدیریتی، طبیعی است که با توجه بازه زمانی سال ۱۳۴۸ الی ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ الی ۱۴۰۰ که در این دو دوره تاریخی اثر بخشی متغیرها مورد بررسی قرار گرفته است.

شود، در این مجموع قرار بود ساختمان‌ها و برج‌های بلندی مانند برج شیر و خورشید ساخته شود و پس از ساخت می‌توانست به بزرگ‌ترین و پیشرفته‌ترین در آسیا تبدیل شود. پیشرفت تکنولوژی تهران به گونه‌ای بود که گردشگرهای خارجی، تهران را توکیو دوم آسیا خطاب می‌کردند، در سال ۱۳۵۵ تهران به عنوان یازدهمین شهر پیشرفته دنیا از نظر ساختمان‌سازی و تکنولوژی مدرن رونمایی شد (حبیبی، ۱۳۹۹: ۹۹).

حریم پایتخت عرصه‌ای است به وسعت تقریبی ۵۹۱۸ کیلومتر مربع شامل شهرستان‌های کنونی تهران، ری، شمیرانات، اسلامشهر و رباط کریم و بخش‌های قدس و مرکزی از شهرستان شهریار به استثنای دهستان جوقین که در محدوده شمالی از منتهی‌الیه شمال شرق به سمت شمال غرب، منطبق است بر حد شمالی شهرستان شمیرانات، از منتهی‌الیه شمال غرب به جنوب غرب، به ترتیب منطبق است بر حد غربی شهرستان شمیرانات، حد شمال غربی و غربی شهرستان تهران، حد شمال غربی و غربی بخش قدس، حد غربی بخش مرکزی و حد شرقی دهستان جوقین از شهرستان شهریار، حد شمال غربی و جنوب غربی شهرستان رباط کریم و حد غربی شهرستان ری، از منتهی‌الیه جنوب غرب به جنوب شرق، منطبق است بر حد جنوبی شهرستان ری و بالاخره از منتهی‌الیه جنوب شرق به شمال شرق به ترتیب منطبق است بر حد شرقی شهرستان ری، حد جنوب شرقی و شرقی شهرستان تهران و حد شرقی شهرستان شمیرانات. (پری زنگنه و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۹)

تصویر شماره ۵: جایگاه شهر تهران در تقسیمات سیاسی و حریم پایتخت

جدول شماره ۳: تناظر اعداد کلامی در ماتریس

۰	۱	۲	۳
بدون تاثیر	تاثیر ضعیف	تاثیر متوسط	تاثیر زیاد

جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی کارشناسان اداره کل حریم شهرداری تهران و متخصصان و اساتید دانشگاه می باشد که بر اساس آمار بدست آمده از تعداد کل جامعه، شامل ۴۰ نفر که از آن تعداد ۱۵ نفر کارشناس اداره کل حریم و مابقی متخصصان و خبرگان پژوهش هستند. در این پژوهش به علت تعداد محدود جامعه آماری بررسی ها با استفاده از سرشماری صورت گرفته است که آمار بدست آمده ۴۰ نفر می باشند، که پاسخ دهندگان مرد (۵۵٪) و (۳۴٪) زن بودند، از این میزان (۶۱٪) کارشناسی ارشد و (۳۸٪) دکتری بودند. همچنین برای روایی سنجی از شیوه اعتبار محتوا (۸) استفاده گردید یعنی پرسشنامه تنظیم و سپس در اختیار متخصصان با تجربه قرار گرفته که میزان تعداد تکرار آنها در نرم افزار با ۴ بار تکرار بین متغیرها بررسی گردید که همستگی درونی مناسب دارند، برای تجزیه و تحلیل یافته ها از روش تحلیل ساختاری که یکی از روش های تصمیم گیری مقایسه ای است که بین معیارها و میزان ارتباط آنها و الویت بندی به کار می رود.

نرم افزار میک مک جهت انجام محاسبات پیچیده ماتریس متقاطع در آینده پژوهی طراحی شده است. روش این نرم افزار بدین گونه است که ابتدا متغیرها و مؤلفه های مهم در حوزه مورد نظر را شناسایی کرده و سپس آنها را در ماتریسی مانند تحلیل اثرات وارد نموده و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوطه توسط خبرگان، تشخیص داده می شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون ها تأثیر می گذارند. پس بدین ترتیب متغیرهای سطرها، تأثیرگذار و متغیرهای ستون ها، تأثیرپذیر هستند (روحانی، ۱۳۹۴: ۷۸). یکی از ویژگی های این مدل مشخص نمودن اثر گذاری و تأثیر پذیری متغیرهاست که به شکل تأثیرات مستقیم

(MDI) تأثیرات مستقیم بالقوه (MPDI) تأثیرات غیر مستقیم (MII) تأثیرات غیر مستقیم بالقوه (MPII) در آینده می باشد.
گام اول: ایجاد ماتریس معیارها است.
گام دوم: امتیاز دهی ماتریس ها توسط کارشناسان نسبت هر عامل به یکدیگر که اثرات برای آن محاسبه می شود.
گام سوم: محاسبه سوپر ماتریس ها توسط نرم افزار گام چهارم: گزارش گیری نهایی

بحثها و ارائه یافته ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده ها پژوهش از روش میک مک استفاده شده است که گام های آن تشریح گردید. این مرحله، نتایج حاصل از بکارگیری این الگو، برای تعیین ارتباطات و اثر گذاری ها ارائه می گردد. شایان ذکر است به علت حجم زیاد محاسبات و جداول فقط جدول نهایی قطعی تأثیر گذاری و اثر پذیر بودن معیارها ترسیم می گردد. که منتج از زیر معیارهای کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و طبیعی است. جدول ذیل نتایج اثرات می باشد.

یافته های در این بخش نشان گر این است که اثرات ماتریس MDI، MPDI با توجه به زیر معیارهای ثابت بیشترین اثر گذاری در حریم کلانشهر تهران مربوط به تغییر کاربری اراضی شهری با عدد ۵۳ و نیز کمترین در همین قسمت مربوط به توپوگرافی محدود در بخش هایی از حریم با عدد ۳۰ می باشد، تأثیر پذیر بودن عامل رشد فزاینده جمعیت که در تمام ادوار تاریخی در بین سال های ۱۳۴۸ الی ۱۴۰۰ اثر گذارترین متغیر با عدد ۵۵ و در همین عامل کمترین مربوط به وجود اراضی کشاورزی، تالاب و با عدد که در سال های ۱۳۴۸ الی ۱۳۸۰ کم اثرترین متغیر می باشد. در ماتریس MII، MPII با توجه به زیر معیارهای ثابت بیشترین اثر پذیری مربوط به تغییر کاربری اراضی شهری با عدد ۸۶۹۱۹ و نیز کمترین در همین قسمت مربوط

جدول شماره ۴: مولفه های تأثیرگذار در حریم کلان شهر تهران

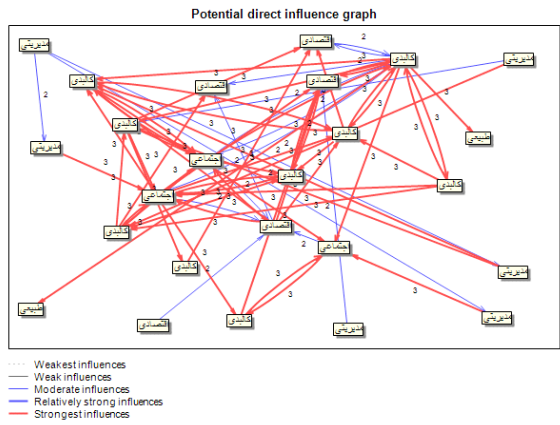
معیار	زیر معیار	معیار	زیر معیار	معیار
کالبدی	A1	آب و هوا	بی نظمی فضایی در ساخت سکونت گاه ها	رشد فزاینده جمعیت
	A2		ضعف مدیریتی در جبران کمبود مسکن	مهاجرت بی رویه
	A3		سرمایه گذاری بخش خصوصی	عدم کنترل حاشیه نشینی
	A4		تراکم زیاد	نبود امکانات رفاهی
اقتصادی	A5	کشور	تغییر کاربری اراضی	ویژگی های اقلیمی مطلوب در بخش هایی از حریم
	A6		سرمایه گذاری بخش دولتی	توپوگرافی محدود در بخش هایی از حریم
	A7		ساخت و ساز های غیر مجاز	وجود روخانه ها، فضای سبز و باغات
	A8		توسعه متراکم ساختمانی	وجود اراضی کشاورزی، تالاب و ...
	A9		نبود واحد مدیریت برای نظارت بر ساخت و ساز	نقش سازمان های اجرایی ذیفع
	B1		سوداگری مسکن و زمین در حریم	نقش دستگاه های حقوقی
	B2		ضعف اقتصادی خانوار ساکن در حریم	نقش نهاد های نظامی
	B3		نگاه بخشی به توسعه پایدار	کارایی و اثر بخشی مدیریتی
B4	سهولت در تصرف کاربری اراضی در پهنه حریم	شفافیت و پاسخگویی مدیریتی		
B5	نگاه سودجویانه بخش دولتی	کانون محوری مدیریتی		

قرار گیری معیار کالبدی (A) در قسمت متغیرهای دو وجهی که تاثیر پذیری بالایی دارند و اثر پذیر نیز هستند قرار می‌گیرند. معیارهای مدیریتی (E) در قسمت متغیرهای تاثیر گذار ایفای نقش نموده، معیار اقتصادی (B) در قسمت متغیرهای وابسته و نیز عوامل طبیعی (D) جز متغیرهای مستقل عمل مینماید و در نهایت عوامل اجتماعی (C) به عنوان عوامل تنظیم کننده در مرکز پلان‌ها ایفای نقش دارند. همچنین یافته‌های بدست آمده از گراف‌ها نشان

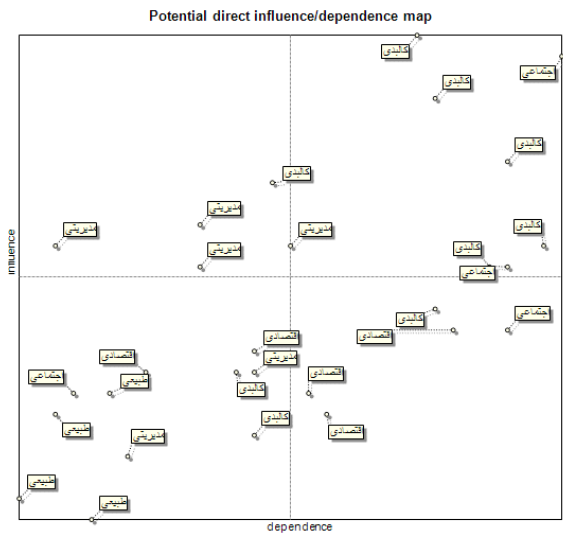
به ارضی کشاورزی، تالاب با عدد ۵۱۳۱۰ می‌باشد و تاثیر پذیر بودن عامل رشد فزاینده جمعیت با عدد ۹۰۸۵۲ و نیز در همین عامل مربوط به وجود ارضی کشاورزی، تالاب با عدد ۴۱۹۲۶ می‌باشد. که در مجموع این عوامل در ادوار تاریخی قبل و بعد از انقلاب هنوز نقش آفرینی خود و تاثیرات بالای خود را در حریم کلانشهر تهران دارند. در بررسی این دو ماتریس تاثیر مستقیم MDI و تاثیر مستقیم بالقوه MPDI، مشخص گردید که تاثیرات در و با توجه به وضعیت

جدول شماره ۵: تاثیرات ماتریس‌های MDI, MII, MPDI با توجه به متغیرهای اثر گذار

کد	زیر معیارها	اثر گذاری تاثیرات مستقیم MDI	تاثیر پذیر بودن اثرات مستقیم MDI	اثر گذاری تاثیرات مستقیم MII	تاثیر گذار بودن تاثیرات غیر مستقیم MII	اثر گذاری تاثیرات مستقیم بالقوه MPDI	تاثیر پذیر بودن اثرات مستقیم بالقوه MPDI	اثر گذاری تاثیرات غیر مستقیم بالقوه MPII	تاثیر گذار بودن تاثیرات غیر مستقیم بالقوه MPII
A1	بی نظمی فضایی در ساخت سکونت گاه ها	۴۷	۵۲	۴۷	۵۲	۴۷	۵۲	۷۶۴۷۷	۸۶۸۷۳
A2	ضعف مدیریتی در جبران کمبود مسکن	۵۰	۴۸	۵۰	۴۸	۵۰	۴۸	۸۱۳۸۹	۷۹۳۹۴
A3	سرمایه گذاری بخش خصوصی	۴۶	۳۹	۴۶	۳۹	۴۶	۳۹	۷۷۸۴۷	۶۳۰۰۸
A4	تراکم زیاد ساختمانی	۴۲	۵۱	۴۲	۵۱	۴۲	۵۱	۶۹۷۲۷	۸۶۴۹۸
A5	تغییر کاربری اراضی	۵۳	۴۷	۵۳	۴۷	۵۳	۴۷	۸۶۹۱۹	۷۸۵۲۰
A6	سرمایه گذاری بخش دولتی	۳۴	۳۸	۳۴	۳۸	۳۴	۳۸	۵۵۹۵۶	۶۱۹۰۰
A7	ساخت و سازهای غیر مجاز	۴۳	۵۴	۴۳	۵۴	۴۳	۵۴	۷۱۹۶۸	۸۹۷۳۲
A8	توسعه متراکم ساختمانی	۴۰	۴۸	۴۰	۴۸	۴۰	۴۸	۶۷۸۷۸	۷۹۰۵۹
A9	نبود واحد مدیریت برای نظارت بر ساخت و ساز	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۳۷	۶۲۷۳۵	۶۱۰۳۵
B1	سوداگری مسکن و زمین در حریم	۳۹	۴۹	۳۹	۴۹	۳۹	۴۹	۶۵۱۷۱	۸۱۵۳۰
B2	ضعف اقتصادی خانوار ساکن در حریم	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۳۸	۶۵۵۲۲	۶۴۴۳۸
B3	نگاه بخشی به توسعه پایدار	۳۷	۳۲	۳۷	۳۲	۳۷	۳۲	۶۲۵۶۰	۵۱۵۸۵
B4	سهولت در تصرف کاربری اراضی در پهنه حریم	۳۵	۴۲	۳۵	۴۲	۳۵	۴۲	۵۹۱۶۶	۶۹۵۳۴
B5	نگاه صودجویانه بخش دولتی	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۴۱	۶۰۴۱۲	۶۸۱۱۷
C1	رشد فزاینده جمعیت	۵۲	۵۵	۵۲	۵۵	۵۲	۵۵	۸۵۸۵۳	۹۰۸۵۲
C2	مهاجرت بی رویه	۴۲	۵۲	۴۲	۵۲	۴۲	۵۲	۷۰۷۴۵	۸۷۱۸۴
C3	عدم کنترل حاشیه نشینی	۳۹	۵۲	۳۹	۵۲	۳۹	۵۲	۶۴۸۴۵	۸۶۷۶۲
C4	نبود امکانات رفاهی	۳۶	۲۸	۳۶	۲۸	۳۶	۲۸	۵۸۳۱۲	۴۷۳۳۷
D1	ویژگی های اقلیمی مطلوب در بخش هایی از حریم	۳۶	۳۰	۳۶	۳۰	۳۶	۳۰	۶۱۰۵۶	۵۱۳۲۳
D2	توپوگرافی محدود در بخش هایی از حریم	۳۰	۲۹	۳۰	۲۹	۳۰	۲۹	۴۹۳۱۳	۵۰۰۹۴
D3	وجود روخانه‌ها، فضای سبز و باغات	۳۵	۲۷	۳۵	۲۷	۳۵	۲۷	۵۹۴۴۱	۴۶۰۴۶
D4	وجود ارضی کشاورزی، تالاب و	۳۱	۲۵	۳۱	۲۵	۳۱	۲۵	۵۱۳۱۰	۴۱۹۲۶
E1	نقش سازمان‌های اجرایی ذینفع	۴۳	۴۰	۴۳	۴۰	۴۳	۴۰	۷۱۶۶۸	۶۷۱۰۸
E2	نقش دستگاه‌های حقوقی	۳۷	۳۸	۳۷	۳۸	۳۷	۳۸	۶۰۷۴۹	۶۲۴۹۹
E3	نقش نهاد‌های نظامی	۴۲	۳۵	۴۲	۳۵	۴۲	۳۵	۶۹۵۷۲	۵۸۲۵۳
E4	کارایی و اثر بخشی مدیریتی	۴۴	۳۵	۴۴	۳۵	۴۴	۳۵	۷۳۴۲۶	۵۷۹۴۰
E5	شفافیت و پاسخگویی مدیریتی	۳۳	۳۱	۳۳	۳۱	۳۳	۳۱	۵۴۲۱۵	۵۱۷۵۵
E6	کانون محوری مدیریتی	۴۳	۲۷	۴۳	۲۷	۴۳	۲۷	۷۱۹۵۸	۴۵۱۸۸

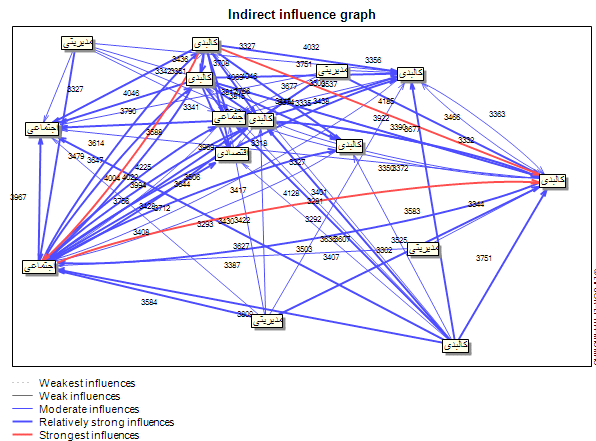
تصویر شماره ۸: گراف بدست آمده در تأثیرات ماتریس غیر مستقیم و غیر مستقیم بالقوه

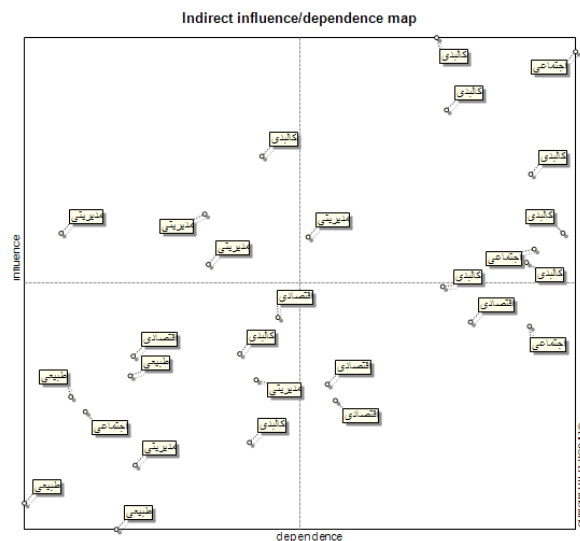
تصویر شماره ۹: مپ بدست آمده در تأثیرات مستقیم و مستقیم بالقوه

در بررسی و گزارش دهی نهایی از تمامی عوامل دخیل جدول تأثیرات، وابستگی مستقیم، غیر مستقیم، بالقوه متغیرها به ترتیب الویت و اوزان نهایی در جدول شماره ۶ آمده است. با بدست آمدن تأثیرات نهایی و عوامل ارزیابی به دو صورت عوامل انسانی و غیر انسانی که هر یک پنج گروه شامل، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و مدیریتی می‌تواند به این نتیجه رسید تأثیر مستقیم و مستقیم بالقوه، تأثیرات غیر مستقیم و غیر مستقیم بالقوه، مربوط به تغییر کاربری اراضی با رتبه (۴۷۳) در ادوار گذشته که در معیار کالبدی قرار می‌گیرد نتیجه اعمال سیاست‌های ناهماهنگ در مدیریت حریم، مدیریت مجمع الجزایر حریم از نظر عملکردی، قلمرو جغرافیایی، بدنه‌های گسترده سازمانی، ضعف ابزارهای نظارتی و مدیریتی و انتقال فعالیت‌های تجاری به حریم کلانشهر می‌باشد و همچنین کمترین تأثیرات مستقیم، مستقیم بالقوه و تأثیرات غیر مستقیم و غیر مستقیم بالقوه مربوط به توپوگرافی محدود با رتبه (۲۶۷) در بخش از هایی از حریم که خود بنا به علت محدود گر بودن توانسته بدون دخالت بدنه نظارتی و ابزارهای نظارتی اصالت خود را در حفظ صیانت از حریم حفظ نماید، مربوط به معیار عوامل طبیعی

میدهد قوی‌ترین اثرات با رنگ قرمز، اثرات نسبتاً قوی به رنگ آبی پررنگ، اثرات متوسط آبی کم رنگ و کم اثرترین به رنگ سیاه است که دقیقاً برگرفته از معیارها می‌باشند. در ادامه فرآیند تحلیل ماتریس‌های تأثیرات غیر مستقیم MII و غیر مستقیم بالقوه MPII با عملکردهای خود نشان دهنده این موضوع هستند معیار کالبدی (A) در قسمت متغیرهای دو وجهی که تأثیر پذیری بالایی دارند و اثر پذیر نیز هستند قرار دارند. معیارهای مدیریتی (E) در قسمت متغیرهای تأثیر گذار ایفای نقش نموده، معیار اقتصادی (B) در قسمت متغیرهای وابسته و نیز عوامل طبیعی (D) جز متغیرهای مستقل عمل مینماید و در نهایت عوامل اجتماعی (C) با این تفاوت که با تأثیرات غیر مستقیم خود در تمامی نقاط درگیر، با معیارهای A, B, D می‌باشند و غیر مستقیم بر روی آنها اثر دارد. همچنین یافته‌های بدست آمده از گراف‌ها نشان می‌دهد قوی‌ترین اثرات با رنگ قرمز، اثرات نسبتاً قوی به رنگ آبی پررنگ، اثرات متوسط آبی کم رنگ و کم اثرترین به رنگ سیاه است. که این بار اثرات در ماتریس غیر مستقیم نسبتاً قوی می‌باشد. یعنی تمامی اثراتی که قبلاً به صورت مستقیم تأثیر بسیار قوی داشته است این بار رو به کاهش است و سیستم را به سمت مطلوبیت هدایت می‌نماید.

تصویر شماره ۶: گراف بدست آمده در تأثیرات ماتریس مستقیم و مستقیم بالقوه

تصویر شماره ۷: مپ بدست آمده در تأثیرات مستقیم و مستقیم بالقوه

جدول شماره ۶: اثرات و وابستگی نهایی تمامی عوامل

معیار	وابستگی غیر مستقیمو بالقوه	معیار	وابستگی مستقیم و بالقوه	معیار	تأثیر غیر مستقیمو بالقوه	معیار	وابستگی غیر مستقیمو بالقوه
A5	۴۷۳	C1	۴۹۱	A5	۴۶۵	C1	۴۸۶
C1	۴۶۴	A7	۴۸۲	C1	۴۶۰	A7	۴۸۰
A2	۴۴۶	A1	۴۶۴	A2	۴۳۶	C2	۴۶۷
A1	۴۱۹	C2	۴۶۴	A3	۴۱۷	A1	۴۶۵
A3	۴۱۰	C3	۴۶۴	A1	۴۰۹	C3	۴۶۴
E4	۳۹۲	A4	۴۵۵	E4	۳۹۳	A4	۴۶۳
A7	۳۸۳	B1	۴۳۷	A7	۳۸۵	B1	۴۳۶
E1	۳۸۳	A2	۴۲۸	E6	۳۸۵	A2	۴۲۵
E6	۳۸۳	A8	۴۲۸	E1	۳۸۴	A8	۴۲۳
A4	۳۷۵	A5	۴۱۹	C2	۳۷۹	A5	۴۲۰
C2	۳۷۵	B4	۳۷۵	A4	۳۷۳	B4	۳۷۲
E3	۳۷۵	B5	۳۶۶	E3	۳۷۲	B5	۳۶۸
A8	۳۵۷	E1	۳۵۷	A8	۳۶۳	E1	۳۵۹
B1	۳۴۸	A3	۳۴۸	B2	۳۵۱	B2	۳۴۵
C3	۳۴۸	A6	۳۳۹	B1	۳۴۹	A3	۳۳۷
B2	۳۳۹	B2	۳۳۹	C3	۳۴۷	E2	۳۳۴
A9	۳۳۰	E2	۳۳۹	A9	۳۳۶	A6	۳۳۱
B3	۳۳۰	A9	۳۳۰	B3	۳۳۵	A9	۳۲۷
E2	۳۳۰	E3	۳۱۲	D1	۳۲۷	E3	۳۱۲
B5	۳۲۱	E4	۳۱۲	E2	۳۲۵	E4	۳۱۰
C4	۳۲۱	B3	۲۸۵	B5	۳۲۳	E5	۲۷۷
D1	۳۲۱	E5	۲۷۶	D3	۳۱۸	B3	۲۷۶
B4	۳۱۲	D1	۲۶۷	B4	۳۱۷	D1	۲۷۵
D3	۳۱۲	D2	۲۵۸	C4	۳۱۲	D2	۲۶۸
A6	۳۰۳	C4	۲۵۰	A6	۲۹۹	C4	۲۵۳
E5	۲۹۴	D3	۲۴۱	E5	۲۹۰	D3	۲۴۶
D4	۲۷۶	E6	۲۴۱	D4	۲۷۴	E6	۲۴۲
D2	۲۶۷	D4	۲۲۳	D2	۲۶۴	D4	۲۲۴

می‌باشد. در آخرین بررسی نیز به زیر معیار مربوط به وجود اراضی کشاورزی، تالاب‌ها با رتبه (۲۲۴) می‌باشد.

نتیجه‌گیری

بنا بر یافته‌های به دست آمده بر اساس سیر تحول حریم کلان شهر در طرح‌های توسعه شهری، این حریم دائماً در حال کاهش است که به دلایل مختلف اعم از ابهام در قوانین و ایجاد شهرهای جدید و بدون برنامه در پیرامون آن می‌باشد. در طرح جامع تهران (۱۳۴۷) برای نخستین بار برای تهران حریم در نظر گرفته شده و تعیین می‌شود. این حریم با وسعت ۲۴۷۶ کیلومتر مربعی شامل فشم و لواسان از شمال شرق، از غرب به کرج و از جنوب به کهریزک محدود می‌شود. این حریم در سال ۱۳۴۹ اصلاح شده و مقداری از آن کاسته می‌شود و به ۲۱۳۵ کیلومتر مربع

است. در بحث وابستگی مستقیم، مستقیم بالقوه و وابستگی غیر مستقیم، غیر مستقیم بالقوه بیشترین تأثیر در دوران تاریخی مربوط به رشد فزاینده جمعیت با عدد (۴۶۵) که در معیار اجتماعی در کلانشهر تهران می‌باشد. این رشد حاکی عوامل متعدد مترتب بر زندگی که مهاجرت، باروری و مرگ و میر را متأثر می‌سازد. با این حال، پارامترهای اقتصادی و اجتماعی، برای خیلی از افراد، زندگی در تهران را به یک انتخاب بدل کرده است. از چالش‌های مهم تهران ازدیاد جمعیت یا به عبارتی انفجار آن است؛ مسئله‌ای که به دنبال خود چالش‌های دیگری را برای این کلانشهر ایجاد کرده شاخص تراکم است. جمعیتی بیش از توان اکولوژیک و مساحت شهری انباشت شده است که مشکلات عدیده‌ای از آلودگی هوا، تامین منابع مورد نیاز آب، افزایش جرم و جنایت گرفته تا حاشیه‌نشینی و درصدر آن مسئله مورد پژوهش که حریم

جدول شماره ۶: عوامل اثر گذار در دوره‌های تاریخی در حریم کلانشهر تهران

بررسی دوره تاریخی ۱۳۴۸-۱۳۵۸	بررسی تاریخی دوره ۱۳۵۹-۱۴۰۰
- افزایش جمعیت و مهاجرت به تهران - نادیده گرفتن حریم تهران و اجازه ساخت و ساز درون بافت و تجاوز به حریم - حوادث کارخانه‌ها و رشد صنایع در حریم - نبود حکمروایی مدیریتی در شهرداری ها - عدم نظارت قانونی - عدم مطالعات پایه و طرح‌های ساختاری راهبردی - عدم درک صحیح و اجرای کمربند سبز - درآمد حاصل از فروش نفت و عدم توجه به حریم - سوداگری مسکن و زمین - عدم کنترل حاشیه نشینی - نگاه بخشی به توسعه پایدار در طرح‌های اجرایی	- افزایش جمعیت واقع در حریم قانونی - مهاجرت بی رویه به روستاهای واقع در حریم - ساخت و توسعه بخش‌های خدماتی - افزایش حریم با ساخت و سازهای غیر مجاز - عدم کنترل و پایش ساخت و سازهای واقع در حریم - موازی کاری نهادهای نظارتی و مداخله در اجرا - عدم هماهنگی حریم بانان در اجرا در مناطق مختلف - متفاوت بودن شرایط توپوگرافی و اجرا در حریم مناطق - وجود نهادهای نظامی واقع در حریم مناطق - گسترش حاشیه نشینی در حریم مناطق - نگاه سود جویانه بخش دولتی برای کسب درآمد پایدار

می‌رسد. در طرح ساماندهی تهران (۱۳۷۱) حریم کلان شهر تهران ۲۱۴۵ کیلومترمربع است. این مقدار حریم (۲۱۴۵) در فاصله سال‌های ۷۱ تا ۸۳ به ۱۸۰۰ کیلومترمربع کاهش می‌یابد. در قالب طرح جامع تهران (۱۳۸۶) حریم پایتخت به وسعت ۵۹۱۸ کیلومترمربع یا همان ۶۰۰۰ کیلومترمربعی در نظر گرفته شده است. در فاصله سال‌های ۱۳۸۳ تا کنون حریم کلان شهر تهران به ۱۲۰۰ کیلومترمربع رسیده است که در صورت عدم اقدام عملی در قالب طرح یکپارچه حریم پایتخت، حریم فعلی (۱۲۰۰ کیلومترمربع) نیز نابود می‌شود.

حریم کلان شهر تهران از زمان تعیین اولین حریم؛ یعنی حریم طرح جامع ۱۳۴۷ و اصلاحی آن (۱۳۴۹) دچار تحولات کالبدی-فضایی و جمعیتی فراوانی شده است. هرچه به زمان حال نزدیک می‌شویم، شهرهای واقع در حریم بزرگ تر می‌شوند و با بی نظمی و درهم ریختگی فراوان در اطراف پایتخت گسترش می‌یابند. تا جایی که در دو دهه گذشته شاهد دست اندازی این شهرها به حریم و محدوده قانونی تهران بوده ایم. حریم کنونی چیزی نیست جز باقیمانده حریم سال ۱۳۴۹ که کاهش بسیار چشم گیری داشته است.

نظام مدیریتی شهرها و کلان شهرهای ایران از تعدد سازمان‌ها و کنشگران متعدد رنج می‌برد. حریم، فضایی است که به واسطه آن شهر به بیرون از محدوده گسترش می‌یابد. بنابراین، زمینه ساز چالش میان ذی نفعان مختلفی است که هر کدام سهمی از فضای پیرامونی شهر را برای خود می‌خواهند. رشد سریع شهرنشینی، گسترش بی ضابطه شهرها و اراضی پیرامون آن‌ها به ویژه در کشورهای در حال توسعه، موجب شده است تا امر برنامه ریزی برای کلان شهرها با چالش‌های زیادی همراه باشد. به گونه ای که برنامه ریزی برای این مناطق، تعیین، حفاظت و کنترل محدوده آن‌ها به یکی از چالش‌های اصلی مدیریت شهری در قرن حاضر بدل شده است. زیرا تا مقطع قرن بیستم میلادی همواره حدود بین شهرها و حومه‌های آن‌ها به روشنی قابل تفکیک بود اما از اوایل این قرن به دلایل مختلف اقتصادی، صنعتی، نظامی یا سیاسی و حتی فن آوری، تفاوت بین شهر و حومه‌های آن به روشنی گذشته قابل تفکیک نیست. در وضعیت کنونی، شهرها مرزبندی‌های

سنتی خود را به دلیل پراکندگی و گسترش بی برنامه ازدست داده و فرآیند شهری شدن اراضی حریم کلان شهرها اغلب مبتنی بر تعدادی الگوهای تکرار شونده می‌باشد که اراضی کشاورزی و بایر را به بدنه اصلی شهر متصل می‌کند. بررسی تجربه کشورهای مختلف نشان می‌دهد که شهرها برای ادامه حیات خود نیازمند اراضی اطراف خود هستند. این نیاز در کشورهای توسعه یافته به نحو مطلوب مدیریت و ساماندهی شده است، به طوری که در آن کشورها از پتانسیل‌ها و امکانات موجود در پیرامون کلان شهرها برای جذب توریست و شماری از عملکردهای متناسب با ظرفیت محیط استفاده می‌شود و این خود به بهبود اقتصاد روستاها و تغییرات ساختاری محدوده‌های پیراشهری منجر شده است؛ اما در کشورهای در حال توسعه و از جمله در کشور ما، نوع نگاه به اراضی پیرامون شهرها، نگاهی واقعی و هدایت کننده نبوده و این نواحی به علت تغییر کاربری اراضی کشاورزی، گسترش افقی شهر، افزایش تراکم جمعیت، ساخت و سازهای بی رویه، تخریب محیط زیست و... به کانون‌های بحرانی برای شهر تبدیل شده اند. مدیریت و برنامه ریزی حریم کلان شهرها به ویژه در تهران، موضوعی است که به دلایل مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فضایی-کالبدی در روابط بین سطوح مختلف برنامه ریزی و حکومتی، تنش زا و چالش برانگیز است. این روابط شامل: روابط بین شهرداری‌های موجود در مناطق کلان شهری است که به دلیل غلبه بیش از حد رویکرد کالایی و اقتصادی به حریم، هر یک سهم بیشتری از فضای سرزمینی بین شهری را برای خود می‌خواهند.

همزمان با شکل گیری مناطق کلانشهر تهران بحث از دست رفتن حریم و علل زمانی و تاریخی آن، و نیز عوامل دخیل در آن طی چند دهه اهمیت می‌یابد. در این زمینه می‌توان از آغاز شکل گیری بحث حومه نشینی در قرن بیستم و ظهور کلانشهر به نظریه حفاظتی در قالب کمربند سبز اشاره نمود. آنچه دارای اهمیت می‌باشد حفظ زمین‌های پیرامون کلانشهرها به منظور جلوگیری از توسعه فزاینده شهر نشینی و ابزار ارتقا کیفیت زیست پذیری شهری یاد می‌شود که با توجه به سیر تحول شهرنشینی و روند شهر گرایی در این سالها مدیریت آن تغییرات بارزی یافته است

و مدیریت یکپارچه حریم در این زمینه به صورت از پایین به بالا با همکاری اجتماعات مالی صورت پذیرفته است که سعی شده است این انگاره در همزمان با شکل گیری مسائل شهری مورد تجدیدنظر واقع گردد.

بررسی متغیرهای تحقیق در مدیریت حریم پایتخت نشان می‌دهد در شرایط کنونی اگرچه فعالیت‌های مدیریت شهری در سطح استان و محدوده حریم در حال انجام است اما فقدان ساز و کارهای مناسب در ساماندهی و تامین داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز به عنوان یکی از موانع موجود بر سر راه مدیران مطرح است. به نظر می‌رسد اگر مدیریت حریم بخواهد به اهداف خود دست یابد، باید اقدام به ایجاد پایگاهها و سیستم تخصصی اطلاعات نماید. این پایگاه همواره باید ضروریات اصلی در تامین نیازمندیهای اطلاعاتی (از جمله تطبیق با نیازمندیهای تشکیلاتی، مطابقت داشتن با زمان، داشتن قابلیت تحلیل، بر خورداری از قابلیت انعطاف، عملیاتی بودن، پیوند و ارتباط بین سازمانی و...) را محقق سازد.

یکی از تهدیدهای قابل توجه در شرایط کنونی، تداوم فعالیت‌های موازی در میان نهادهای متولی اداره حریم پایتخت از جمله شهرداری‌ها، فرمانداری‌ها، سازمان جهاد کشاورزی، سازمان امور اراضی و... است. بنابراین ضروری است از طریق پیش بینی رویه‌های متناسب و همچنین تجمیع برخی کارکردها و فعالیت‌های موازی در ساز و کارهای نهادی ممکن، اقدام به ساماندهی نظام تهیه، پردازش و انتشار داده‌ها و اطلاعات نمود.

بررسی و ارزیابی وضعیت موجود حریم پایتخت نشان دهنده وجود تفرق مدیریتی، حاکمیت مدیریت بخشی، وجود ساختار مدیریت دوگانه دولتی و بخش عمومی (شهرداری‌ها و دهیاری‌ها) همراه با اعمال رویه‌های قانونی و متعارض در مدیریت قلمروی حریم است. بطور خلاصه مدیریت کنونی حریم پایتخت را می‌توان مدیریت آنی تقاضاها، اقدامات غیر قانونی و رویدادهای ناخواسته در پهنه‌های متنوع مانند عرصه‌های محیط زیستی، منابع طبیعی، اراضی زراعی و باغی، حاشیه رودخانه‌ها، شبکه‌های حمل و نقل، محدوده و حریم شهرها و روستاها و... در نظر گرفت.

این نوع مدیریت اگرچه در سیستم درونی خود واجد استانداردها و ضوابط ویژه ای است اما به دلیل وجود مدیریت بخشی و رویه‌های قانونی متعارض ضمن آن که اثربخشی لازم برای مدیریت مطلوب حریم پایتخت را به همراه ندارد، به دلیل فقدان نگرش بلند مدت فاقد نگاه آرمانی و جامع نگر به مجموعه قلمروی حریم میباشد و امکان تسری به تمام پهنه‌های واقع در حریم پایتخت را ندارد و اساساً فاقد پیوند به یکدیگر است. اجرای هریک از این اقدامات نمی‌تواند تصویر جامعی از وضعیت حریم و رویکرد هماهنگ و یکپارچه در مدیریت محدوده حریم پایتخت را به تصویر بکشد.

با این وجود با توجه به اهمیت جنبه حفاظتی صلب آن نتوانسته

است با روند پوشش شهری هماهنگ گردد و در برخی از شهرها نمی‌تواند به کار گرفته شود. از دیگر سو، با توجه به شکل گیری نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌ها در پیرامون حریم منطقه شهری بحث اقتصاد سیاسی در این زمینه مطرح می‌شود برخی از کشورها از آن به عنوان ناحیه پیرا شهری و هاله شهری یاد می‌شود لذا، بررسی عوامل مرتبط با مدیریت نواحی پیراشهری و هاله شهری نیز ضرورت می‌یابد. در این مدیریت آنچه دارای اهمیت می‌باشد رویکرد بررسی علل تاریخی مدیریت حریم، در نظر گرفتن بحث مدیریتی و جلوگیری از ساخت و سازهای غیرمجاز، نگاه اساسی به مقوله حریم و ریه‌های تنفسی کلانشهر تهران، عدم تغییر کاربری زمین، جلوگیری از سیل مهاجرت‌های بی‌رویه از جمله عوامل آینده پژوهی شده در این پژوهش می‌باشند.

فهرست منابع و مراجع

۱. اسدبگی، حمید؛ محمود بخت کیان و احمد مرادی (۱۳۹۶)، «ضرورت توسعه میان‌افزاد مدیریت یکپارچه حریم شهر تهران»، پنجمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، صفحات ۲۱۰-۲۱۵.
۲. انوری، نعمت‌الله؛ سید جمال الدین دریاباری (۱۳۹۹)، «بررسی مسائل مدیریتی حریم کلانشهر تهران در ارتباط با روند فعلی و آتی تحولات کالبدی و جمعیتی»، فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲، صفحات ۲۱۵-۲۳۸.
۳. بصیرت، میثم (۱۳۹۰)، «آشنایی با محدوده‌های شهری»، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، جلد اول، صفحات ۶۲-۶۳.
۴. بحیرایی، حمید؛ رحیم سرور و عبدالرضا فرجی راد (۱۳۹۵)، «تحلیل راهبردی فضای - کارکردی در پهنه حریم جنوبی کلانشهر تهران مطالعه موردی: شهرستان‌های ری و اسلامشهر»، فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۵، شماره ۹۸، تابستان ۹۵، صفحات ۵۷-۷۷.
۵. پری زنگنه، عبدالحسین؛ سایند رستم‌زاده و سعید رحمانی (۱۳۹۹)، «نقش و بررسی کمربند سبز شهری در کاهش آلودگی هوا»، ششمین همایش ملی و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط زیست، ۳۹-۵۱.
۶. پورجعفر، محمدرضا؛ مهدی منتظرالحجه؛ احسان رنجبر و رضا کیسری (۱۳۹۱)، «ارزیابی توان الکتولوژیکی به منظور تعیین عرصه‌های مناسب توسعه در محدوده شهر جدید سهند»، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۸، صفحات ۹۰-۱۱۵.
۷. حبیبی، سید محسن (۱۳۹۹)، «از شار تار شهر تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن تفکر و تاتو»، انتشارات دانشگاه تهران، صفحات ۲۲ - ۲۱۰.
۸. روحانی، ارش (۱۳۹۴)، «کاربرد نرم افزار میک مک در آینده پژوهی»، نشر آرنا.
۹. زیاری، یوسفعلی و مهدی امینی (۱۳۹۶)، «بررسی و تطبیق راهبردهای مدیریت پایدار حریم کلانشهرها تهران و کلانشهرهای جهانی»، فصلنامه علمی و پژوهشی جغرافیای سرزمین، دوره ۱۴، شماره ۵۴، تابستان، ۹۷-۱۲۲.
۱۰. زیاری، سمیه؛ کرامت اله زیاری و محمدرضا عبدلی (۱۳۹۵)، «جایگاه تحولات جمعیت و حریم در شهر اسلامی و الزامات مدیریتی آن»، فصلنامه علمی و پژوهشی نقش جهان، سال ۶، شماره ۲، تابستان صفحات ۱۰۲-۱۱۸.

27. Amati, Marco (2010), From Green Belts to Green Infrastructure in Planning Practice and Research 25 (2): 143-155, April 2010 with 1, 191 Reads.
28. Gallent, Nick; Marco Bianconi and Johan Andersson (2005), Planning on the edge: England's rural - urban fringe and the spatial-planning agenda, Environment and Planning B: Planning and Design 33 (3), 457-476.
29. Zoonen, Liesbet van (2016), Government Information Quarterly Volume 33, Issue 3, July 2016, 472-480.
30. Exploriat, Piring (2012), "the Urban Boundary Layer by Sodar and Tethersonde", Journal of Wind Engineering and Industrial Aerodynamics, 41- 44 (1992), 437-448.
31. Baehlin, Theurer (2002), Multi criteria selection for restaurant location in Taipei, Int. J. Hospit. Manage. 21 (2): 171-187.
32. Yongyong, Zhang; Jun Xia, Jingjie Yu; Mark Randall, Yichi Zhang; Tongtiegang, Zhao; Xingyao Pan Xiaoyan Zhai and Quanxi Shao (2018), Simulation and assessment of urbanization impacts on runoff metrics: insights from land use changes, Journal of Hydrology 560, 247-258.
۱۱. زیوریار، پروانه؛ نوبخت سبحانی و رحیم سرور (۱۳۹۸)، «بررسی و تحلیل روابط علی و معلولی شاخص های تاثیر گذار بر مدیریت یکپارچه حریم پایتخت»، **فصلنامه پژوهش های انسانی**، دوره ۵۱، شماره ۲، تابستان، صفحات ۳۸-۵۵.
۱۲. سرور، رحیم؛ محمدعلی خلیجی و زهرا سادات سعیدی زرآبادی (۱۳۹۷)، «تحلیلی بر انواع تفرقها و میزان اثرگذاری آنها بر تحقق مدیریت یکپارچه حریم پایتخت»، **فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست**، دوره ۲۰، شماره ۳، پاییز، ۸۱-۶۶.
۱۳. سند راهبردی حریم کلانشهر تهران (۱۳۹۷)، **اداره کل شهرسازی و معماری**، معاونت حریم، مشاور طرح راهبردی پویا.
۱۴. صیف الدین، امیر علی؛ حدیث موسوی؛ علیرضا اصلانی؛ فاطمه کردی و لیلی قاسمی (۱۳۹۵)، **اطلس دانش بنیان شهر تهران**، انتشارات مرکز مطالعات برنامه ریزی شهر تهران.
۱۵. عبدالله زاده، مهدی؛ محمد رحیم رهنما و محمد اجزا شکوهی (۱۳۹۹)، «سنجش و ارزیابی الگوی رشد فضایی-کالبدی کلانشهر تبریز»، **نشریه جغرافیا و برنامه ریزی شهری**، دوره ۲۴، بهار، شماره ۷۱، ۴۲-۵۸.
۱۶. علیزاده، مهدی (۱۳۹۵)، **ارزیابی آسیب پذیری زیرساختهای شهری کوهدشت با رویکرد پدافند غیرعامل**، پایان نامه کارشناسی ارشد گرایش آمایش شهری، دانشکده علوم زمین و سیستم اطلاعات جغرافیایی، دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۲۶-۱۴۰.
۱۷. **طرح جامع توسعه و عمران شهرداری تهران (۱۳۸۶)**، شهرداری تهران، وزارت کشور ۱۱۰-۱۲۵.
۱۸. قالیباف، محمدباقر؛ محمدرضا حافظ نیا و علی محمدپور (۱۳۹۲)، «نقش تقسیمات شهر در مدیریت یکپارچه شهری مطالعه موردی شهر تهران»، **فصلنامه جغرافیا**، سال ۱۱، شماره ۳۷، ۷۰-۸۶.
۱۹. کاظمیان، غلامرضا؛ سیده زهره میرعابدینی (۱۳۹۱)، «آسیب شناسی مدیریت یکپارچه شهری در تهران از منظر سیاست گذاری و تصمیم گیری شهری»، **نشریه هنرهای زیبا معماری و شهرسازی**، شماره ۴۶، تابستان، ۲۸-۳۷.
۲۰. محمدی ده چشمه، مصطفی (۱۳۹۳)، «مدل سازی شاخص های تعیین سطح منطقی محدوده و حریم شهرهای ایران با استفاده از دیتامیل فازی»، **فصلنامه مطالعات شهری و پژوهش های شهری و منطقه ای**، سال ۶، شماره ۲۴، ۱۵۰-۱۶۹.
۲۱. مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران (۱۳۹۱)، **طرح برنامه راهبردی مدیریت و برنامه ریزی حریم پایتخت و برنامه ریزی حریم شمال بزرگراه بابایی**، مهندسین مشاور طرح و کاوش، جلد یک تهران، ۲۵۰-۲۶۰.
۲۲. سبحانی، نوبخت؛ رحیم سرور (۱۳۹۶)، **آینده پژوهی مدیریت یکپارچه حریم تهران**، رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۸۷-۱۹۲.
۲۳. محسنی مقدم، مریم (۱۳۹۵)، «طرح کمربند سبز مکتب فرانکفورد»، **فصلنامه علمی منظر**، شماره ۳۷، ۱۰-۲۵.
۲۴. هاشمی معصوم آباد، رضا؛ علیرضا محمدی و چنور محمدی (۱۴۰۰)، «تحلیل فضایی توزیع و دسترسی به خدمات شهری در سطح محلات شهری با رویکرد عدالت فضایی مطالعه موردی کاربری های تجاری شهر اردبیل»، **فصلنامه علمی و پژوهشی تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، شماره ۶۳، صفحات ۵۰-۶۵.

25. Head, Brian (2015), Exploring complex problems in Australia – can wicked issues be better Institute for the Study of Social Change University of Tasmania.
26. Synthesis, Jaklee (2020), Antibacterial Activities, Mode of Action and Acute Toxicity Studies of New Oxazolidinone-Fluoroquinolone Hybrids.

Analysis of historical and futuristic factors affecting the privacy of Iranian Islamic cities

Case study of Tehran metropolitan area

Mojtaba Sabouri

PhD Student in Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran.

Rahim Sarvar *(Corresponding Author)

Professor, Department of Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

* E-Mail: sarvarh83@gmail.com

Hamidreza Judaki

Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Islamshahr Branch, Iran.

Fatemeh Adibi Saadi Nejad

Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Islamshahr Branch, Iran.

Abstract:

Human impact on the environment is based on worldview or philosophy of life; hence, the construction and formation of the city in human civilization has always expressed the ideology and worldview of those societies; therefore, in different geographical environments, we see cities with different roles and importance and with uncoordinated and heterogeneous growth. It has become the most severe form and the inability of urban environments to respond to the problems created, has caused cities to be constantly exposed to the uneven growth of cities and the influx of urban land uses. The descriptive nature is analytical. The purpose of studying and researching the factors affecting the metropolitan area of Tehran from the perspective of the Iranian-Islamic city, the historical trend and its prolongation for more than a few decades has led to the destruction of Tehran. The statistical population of this study 40 of them are 15 experts of the General Directorate of Privacy and the rest are experts, experts and specialists in research. The examined criteria include physical, economic, social, natural and managerial factors with specific sub-criteria, which are sub-criteria. And then in MIC MAC software as a matrix MDI, MPDI, MII, MPDI are analyzed. The results show that the most direct and direct potential impact, potential indirect and indirect effects, are related to land use change with rank (473). The lowest direct, potential direct effects, and potential indirect and indirect effects are related to the finite topography with rank (267) and (465) the lowest is for agricultural lands, wetlands with rank (224).

Keywords: Urban space, Futures Studies, Tehran Metropolis, MIC MAC.